

**Вознюк Андрій Андрійович,**  
*начальник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування  
Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,  
старший науковий співробітник*

## ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ІНШІ ПРОТИПРАВНІ ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ОСОБЛИВОЮ ЧАСТИНОЮ КК УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ

Забезпечення безпеки суспільства є одним з головних завдань правової та соціальної держави. Фактично усі протиправні діяння, що посягають на права та свободи людини в тій чи іншій мірі несуть у собі загрозу суспільству в цілому та окремим його членам. У зв'язку з цим громадська безпека - це один з пріоритетних об'єктів кримінально-правової охорони.

Громадська безпека є родовим об'єктом злочинів<sup>1</sup>, передбачених ст. 255-270-1 КК України. Чи не найбільший вклад у розроблення її проблемних питань в площині кримінального права зробив В. П. Тихий. Без перебільшення слід констатувати, що вчений займається цією проблематикою протягом декількох останніх десятиліть. За цей час злочини проти громадської безпеки набули якісного нового змісту: у 2001 р. було прийнято новий КК України і як наслідок - з одного боку звужено, з другого розширено, а з третього змінено юридичні підстави кримінальної відповідальності за ці протиправні діяння.

Злочини проти громадської безпеки вперше були виокремлені в окремий розділ лише з прийняттям КК України 5 квітня 2001 р. У КК України 1960 р. значна частина протиправних діянь цієї групи перебувала у главі Х «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я». Як слушно відмічає І М. Даньшин у результаті розміщення в одній і тій же Х главі КК кримінально-правових норм про відповідальність за громадську безпеку і громадський порядок, а також ще і за посягання на народне здоров'я був порушений принцип систематизації норм Особливої частини, відповідно до якого в кожній главі (розділі) мають бути поміщені норми-заборони, що передбачають відповідальність за посягання на один і той же родовий об'єкт [1, с. 25-26]. Водночас у цій главі було три самостійних родових об'єкти.

Якщо у КК України 1960 р. було лише 16 статей, які передбачали відповідальність за злочини проти громадської безпеки, то нині розділ IX

<sup>1</sup> Родовим об'єктом злочину є сукупність однорідних чи тотожних суспільних відносин на які посягає злочин заподіюючи їм шкоду чи створюючи загрозу заподіяння шкоди. Він є спільним для злочинів, розміщених у певному розділі Особливої частини КК України. На його основі побудовано систему Особливої частини КК України.

Особливої частини КК України 2001 р. «Злочини проти громадської безпеки» суттєво збільшений і налічує 25 статей.

Відтак, актуальним є дослідження такої кримінально-правової категорії як громадська безпека. Для цього насамперед варто проаналізувати семантичне значення понять, що утворюють досліджуваний термін - «громадський» і «безпека».

У тлумачному словнику безпека визначається як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [2, с. 70]. Відтак ключовим у цьому понятті є загроза комусь і від чогось. Слід лише з'ясувати кому і що загрожує.

Водночас громадський має декілька значень: прикметник до громада; який виникає, відбувається в суспільстві або стосується суспільства, пов'язаний із ним; суспільний; громадський обов'язок; належний усій громаді, усьому суспільству; колективний; призначений для загального користування; в якому бере участь весь колектив; який добровільно обслуговує різні аспекти життя колективу; який любить товариство, компанію; товариський, компанійський [2, с. 262].

Синонімами терміну «громадський» є публічний (призначений для загального користування, відвідування), суспільний (який виникає в суспільстві, стосується суспільства), спільний, загальний, колективний, народний (який належить усій громаді).

Таким чином, виходячи з буквального тлумачення цих термінів громадська безпека це безпека громади, суспільства чи колективу.

Громада означає групу людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін.; об'єднання людей, що ставлять перед собою певні спільні завдання; організацію; з історії в Україні та Білорусі - поземельне селянське об'єднання, а також збори членів цього об'єднання; організацію української ліберально-буржуазної інтелігенції в 60-90-х рр. 19 ст.; щось велике за розміром; предмет, споруду великих розмірів; велику кількість чого-небудь [2].

Суспільство тлумачать як сукупність людей, об'єднаних певними відносинами, обумовленими історично змінним способом виробництва матеріальних і духовних благ; певний економічний лад, а також відповідна надбудова; усі жителі певного краю, міста і т. ін.; товариство, оточення; у біології група рослинних або тваринних організмів, що постійно чи тимчасово співіснують де-небудь; угруповання.

Колектив розглядають як сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами; групу людей, зв'язаних спільною працею в одній організації, установі, на підприємстві тощо [2].

Очевидно що суспільство є більшим об'єднанням людей, порівняно з громадою і колективом. Злочини, що посягають на громадську безпеку загрожують не стільки певній громаді чи колективу, скільки суспільству в цілому та окремим його членам. Це свідчить про те, що злочини проти громадської безпеки посягають на безпеку суспільства, а не обмежуються громадою чи колективом.

Суспільний є синонімом громадського і має такі значення: стосовний до суспільства; який виражає відносини, становище людей у суспільстві; створений, нагромаджений суспільством у процесі виробництва; який являє собою спільне надбання; який має, відчуває потребу жити в суспільстві, в колективі; який живе у великій групі; те саме, що суміжний [2].

Одна з основних відмінностей термінів «громадський» і «суспільний» полягає в тому, що суспільний завжди стосується суспільства, а громадський – може охоплювати більш обмежене коло суб'єктів, зокрема громаду і колектив. Водночас злочини проти громадської безпеки посягають на невизначене коло осіб як членів суспільства. Вони не пов'язані з певною громадою чи колективом людей. З огляду на це, оскільки термін суспільство охоплює усе суспільство і не обмежується меншими групами, то для позначення досліджуваної групи злочинів доцільно було застосовувати саме його. Відтак, цю групу злочинів логічно було б назвати «злочини проти суспільної безпеки».

Проаналізувавши семантичне значення терміну громадська безпека слід констатувати, що його вживають у широкому і вузькому значенні.

У широкій соціолого-правовій постановці безпека, на думку Л. Н. Герасина – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх погроз [3, с. 39]. Більш обмежено тлумачить безпеку В. Ю. Нікіфоров, який стверджує, що безпека є широким узагальнюючим поняттям і містить у собі суспільну безпеку (безпека будь-якої не персоніфікованої особистості – її прав і свобод, тобто суспільства – його матеріальних і духовних цінностей) і національну безпеку (під якою розуміється безпека держави – її конституційного ладу та територіальної цілісності) [4].

Очевидно, що безпеку у юридичній науці варто розглядати триєдиною – як безпеку особи, суспільства та держави.

Громадська ж безпека це безпека суспільства. Її розглядають у широкому і вузькому значенні.

М. І. Даньшин вважає, що громадська безпека в самому широкому значенні слова означає безпеку суспільства і його членів від різноманітних потенційних джерел небезпеки. В кримінально-правовому аспекті – це сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальне існування і розвиток суспільних і особистих благ, які усувають можливі для них загрози [1, с. 25]. Фактично вчений не достатньою мірою провів розмежування громадської безпеки у широкому і кримінально-правовому розумінні, оскільки назвав однієї й ті ж визначення, але у різних площинах.

В. П. Тихий відмічає, що суспільну безпеку у широкому значенні слова і більш розгорнутому виді можна визначити як стан суспільних відносин, що попереджає загрозу спричинення їм шкоди і забезпечує в такий спосіб їх нормальне функціонування [5, с. 23]. Водночас у вузькому значенні слова як об'єкт злочину вона є певною системою суспільних відносин, що забезпечують запобігання і усунення суспільної небезпеки насильного

спричинення шкоди право охоронюваним інтересам в цілому, гарантуючи тим самим їх стійкість і надійність [5, с. 25]. Не можна погодитись з В. П. Тихим в тому що шкода у злочинах проти громадської безпеки має виключно насильний характер.

Громадська безпека у широкому значенні означає стан відсутності будь-яких загроз для суспільства або це стан захищеності суспільства від усіх загроз. Водночас у вузькому кримінально-правовому значенні це стан, коли суспільству не загрожують визначенні у КК загрози. Цими загрозами є різного роду джерела небезпеки.

Громадська безпека це конгломерат найбільш важливих цінностей поставлених під кримінально-правову охорону. Це фактично чи не єдиний розділ Особливої частини КК України де факультативним об'єктом може бути практично будь-яка сфера суспільних відносин, що охороняється кримінальним законом за винятком громадської безпеки.

У теорії кримінального права набула поширення позиція згідно якої громадська безпека, про яку йдеться в розділі IX Особливої частини КК України, є загальною громадською безпекою (як зазначає О. О. Дудоров - безпекою для всіх). Поряд з цим виділяють спеціальні самостійні види громадської безпеки - виробничу, транспортну, безпеку людства [6, с. 655; 7, с. 189; 8, с. 427; 9, с. 40; 10, с. 461]<sup>2</sup>. О. В. Кириченко пропонував навіть уточнити назву цього розділу, виклавши її в такій редакції: «Злочини проти загальної громадської безпеки» [7, с. 189; 11, с. 4].

Водночас у літературі існує й інша точка зору, згідно з якою громадська безпека не повністю включає в себе безпеку виробництва; ці поняття перетинаються за змістом; спільним для них є механізм спрямування загрози на індивідуально невизначене коло осіб, однак є низка принципових відмінностей, які не дозволяють визнавати безпеку виробництва частиною громадської безпеки [12, с. 53].

Підтримуючи останню позицію слід констатувати, що крізь призму безпеки можна розглядати практично усі об'єкти кримінально-правової охорони, зокрема безпеку життя та здоров'я особи, довкілля, власності, господарської діяльності тощо, однак це не означає, що вони є складові громадської безпеки.

У теорії кримінального права громадську безпеку вважають складовою національної безпеки [13, с. 15; 10, с. 461; 14, с. 50]. Однак якщо буквально тлумачити поняття громадської безпеки та основи національної безпеки, то можна зазначити, що громадська безпека охоплює безпеку такого об'єднання людей як нація, що охороняється КК. Відтак можна сказати що у найбільш загальному вигляді громадська безпека охоплює національну безпеку. Водночас якщо проаналізувати зміст злочинів, які передбачені у розділі злочини проти основ національної чи громадської безпеки, то ця позиція є помилковою, оскільки злочини проти основ національної безпеки посягають

<sup>2</sup> О. В. Кириченко вважає виробничу та транспортну безпеку є видовими об'єктами кримінально-правової охорони [7, с. 189].

на безпеку держави, а злочини проти громадської безпеки - на безпеку суспільства.

Важливе значення має встановлення ознак відмежування злочинів проти громадської безпеки від інших протиправних діянь, передбачених Особливою частиною КК.

По-перше у будь-якому злочині одним із джерел небезпеки завжди є особа, яка вчиняє злочин. Поряд з цим окремі злочини мають додаткові об'єкти небезпеки. Так, у злочинах проти громадської безпеки різні і водночас особливі додаткові джерела небезпеки. Їх умовно поділити на такі групи:

1) злочинні об'єднання (злочинні організації, банди, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування) та їх діяльність (ст. 255-257, 260 КК України);

2) терористична діяльність (ст. 258-258-5 КК України);

3) завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК України);

4) предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення: предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261 КК України); вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини чи радіоактивні матеріали (ст. 262 КК України); зброя, бойові припаси або вибухові речовини (ст. 263 КК України); вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини чи вибухові пристрої (ст. 263-1 КК України); вогнепальна зброя або бойові припаси (ст. 264 КК України); радіоактивні матеріали (ст. 265, 266 КК України); ядерний вибуховий пристрій чи пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265-1 КК України); вибухові, легкозаймисті та їдкі речовини або радіоактивні матеріали (ст. 267 КК України); продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти переміщені будь-яким способом за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю (ст. 267-1 КК України); відходи і вторинна сировина (ст. 268 КК України); вибухові або легкозаймисті речовини (ст. 269 КК України);

5) порушенні встановлені законодавством вимоги пожежної безпеки (ст. 270 КК України);

6) знищенні або пошкодженні об'єкти житлово-комунального господарства (ст. 270-1 КК України).

У переважній більшості випадків джерело підвищеної небезпеки за своєю кримінально-правовою природою є предметом злочину.

По-друге, у злочинах проти громадської безпеки та інших злочинах різні основні безпосередні об'єкти злочину. Хоча подекуди зустрічаються спільні об'єкти, наприклад, життя, здоров'я, власність, проте у злочинах проти громадської безпеки вони є додатковим обов'язковим чи факультативним об'єктом злочину, а в інших злочинах - можуть бути будь-

яким різновидом безпосереднього об'єкта. Громадська безпека це своєрідний конгломерат різного роду об'єктів кримінально-правової охорони на які посягають злочини. Злочини проти громадської безпеки мають широке розмаїття додаткових об'єктів, що стосуються членів суспільства, серед яких зокрема можна виділити основи національної безпеки, життя, здоров'я, волю, честь, гідність, статеvu свободу та статеvu недоторканість, власність, господарську діяльність, довкілля тощо.

По-третє, потерпілими від злочинів проти громадської безпеки є члени суспільства, переважно значне невизначене його коло. Водночас в переважній більшості злочинів, передбачених іншими розділами Особливої частини один або декілька потерпілих, яких можна чітко визначити в тому чи іншому випадку.

#### Список використаних джерел:

1. Данишин И. Н. Общественная безопасность и система преступлений, посягающих на нее / И. Н. Даньшин // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матер. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1-2 жовт. 2002 р. / Редкол. : Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. - Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. - С. 25-28.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та СБ) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. - 1736 с.
3. Герасина Л. Н. Безопасность как социальная константа: социолого правовая оценка / Л. Н. Герасина // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матер. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1-2 жовт. 2002 р. / Редкол. : Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. - Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. - С. 38-42.
4. Нікіфоров В. Ю. Об'єкт злочину, передбаченого ст.255 КК України «Створення злочинної організації». Проблеми теорії та практики // Форум права. - 2007. - № 3. - С.185-189 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2007-3/07nvjtp.pdf>
5. Тихий В. П. Уголовно-правовая охрана общественной безопасности / В. П. Тихий. - Харьков : Вища школа. - 1981. - 173 с.
6. Дудоров О. О. Кримінальне право: Навчальний посібник / Дудоров О. О., Хавронюк М. І. ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. - К. : Ваїте, 2014. - 944 с.
7. Кириченко О. В. Громадська безпека як об'єкт кримінально-правової охорони / О. В. Кириченко // Право і суспільство. - № 3. - 2012. - С. 185-190.
8. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посіб. / За заг. ред. В. В. Коваленка; за наук. ред. О. М. Джузи та А. В. Савченка. - К. : Атіка, - 2011. - 647 с.

9. Тихий В. П. Сучасні проблеми застосування і вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки / В. П. Тихий // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2008. - № 3. - С. 39-43.

10. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. - 5-те вид., допов. - Х. : Право, 2013. - Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. - 2013. - 1040 с.

11. Кириченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. - Х., 2005. - С. 4.

12. Пашенко О. О. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. О. Пашенко. - Х., 2004. - С. 53.

13. Тихий В. П. Поняття злочинів проти громадської безпеки / В. П. Тихий // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матер. міжнар. наук.- практ. семінару [Харків] 1-2 жовт. 2002 р. / Редкол. : Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. - Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. - С. 15-18.

14. Ковальський В. С. Особливості небезпечної поведінки при вчиненні злочинів проти громадської безпеки / В. С. Ковальський // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матер. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1-2 жовт. 2002 р. / Редкол. : Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. - Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. - С. 50-54.